

ALFABETITZACIÓ I ENSENYAMENT EN ALGEMESÍ (1887-1930)*

«La escuela pública debe ser uno de los cuidados más predilectos de cuantos se interesan por la regeneración y prosperidad de la patria, y la educación e instrucción de los niños, el designio preferente de sus más vehementes anhelos. De la adecuada dirección del niño ha de originarse la buena formación del ciudadano».¹ Aquestes paraules poden resumir els anhels i desitjos d'una època i una classe: la burgesia dels inicis del segle xx. En aquells moments l'analfabetisme s'estén arreu de l'estat espanyol, sobretot en el marc rural. Els intel·lectuals i polítics del moment van veure en el desenvolupament de l'alfabetització, per mitjà de l'escola, la solució a una societat endarrerida respecte al model europeu. L'educació es va democratitzar definitivament i els esforços per fer-la arribar a tothom foren grans, encara que moltes vegades balders i molt lents. Tanmateix, la tenacitat va fer possible que a poc a poc l'escola fóra una realitat acceptada pel poble i una necessitat per tal d'avançar com a societat moderna.

Molt poc s'ha tractat la difusió d'aquest procés en l'àmbit local, sobretot en el País Valencià. Les aproximacions locals resulten fonamentals per a veure quins foren els entrebancs, els èxits i els fracassos. Hem escollit una vila d'àmbit rural per això. L'estudi es basa en un poble de la Ribera del Xúquer inserit en una expansió sense precedents: Algemesí. El seu estudi ens ajudarà a matisar el procés dins del món rural valencià.

* He d'agrair a Francesc Gimeno Blay i a Antonio Viñao Frago els ànims que m'han transmés per a realitzar aquest treball, així com les seues correccions. També he d'agrair a Rosanna Ferragud la col·laboració que m'ha prestat en la realització dels quadres.

1. A.D.V. N° 5.6.94. Administración pública. Govern civil. Circular d'Instrucció Pública.

1. ALFABETITZACIÓ I ESCOLA. ELS PROBLEMES AMB LA FONT

A l'hora d'empendre una anàlisi sobre l'evolució del'alfabetització en època contemporània, no hi ha dubte que el lloc més comú entre els historiadors és recórrer als censos de població. Aquests comencen a aparéixer en el darrer terç del segle XIX amb assiduitat. En el nostre cas és el cens de 1887 el que marca l'inici de la regular aparició d'aquests censos. Així doncs, començant per aquest cens hem anat realitzant una sèrie de cates seleccionant els censos pertanyents als anys 1887, 1900, 1910, 1920 i 1930 que es troben en l'Arxiu Municipal d'Algemesí (AMA). Això ens permeté observar l'evolució del fenomen alfabetitzador en un espai de temps on es produeixen canvis molt importants. No serà debades, però, fer un comentari crític a aquesta font. Aquesta font ens ha estat d'una gran ajuda per a l'estudi de la població alfabetitzada adulta, ja que les seues dades s'aproximen amb fiabilitat a la situació real del moment. Vegem el quadre I. Les dades reflecteixen clarament una situació de profund analfabetisme, que comença a remetre en 1920. Són dades que fan al·lusió a una població que sap o bé llegir o bé escriure, tal i com indica el cens. Superat l'antic sistema d'ensenyament decimonònic cal dir que les xifres dels que solament saben llegir són ínfimes, comparat amb el que havia succeït al llarg del segle XIX.²

QUADRE I

Població total alfabetitzada

Anys	%
1887	11'6%
1900	11'5%
1910	13'5%
1920	30'9%

Els dubtes se centren a l'hora d'estudiar la població infantil, bàsicament la que es troba en edat escolar. El cens manifesta amples contradiccions quan comparem les xifres d'escolaritat amb les del cens escolar, les quals es troben també en l'esmentat arxiu. Es per aquesta raó que qualsevol dels percentatges que utilitzem en termes generals no és completament fidel a la realitat i cal fer algunes estimacions aproximatives que ens oferisquen una visió més real del conjunt de la població alfabetitzada. L'alfabetització en aquest període significa escolarització. Així els progressos alfabetitzadors depenien estretament dels canvis que anaren experimentant els models escolars. Efectivament, els alfabetitzats que trobem en els censos han anat adquirint aquesta condició gràcies a la seua assistència a l'escola. Però els censos de 1887, 1900 i 1910 ens ofereixen un panorama en què el nombre d'estudiants va caient malgrat que el nombre d'alfabe-

2. GUEREÑA, J. L. (1989) pp. 205-206.

titzats puja percentualment d'una manera molt minsa, fins l'esclafit dels anys 20. Com que la població està creixent moltíssim, una reducció de la població escolar tan profunda, no sols no quadra amb el manteniment del nombre d'alfabetitzats, sinó que, a més a més, resulta absurda. El flux migratori, amb població que en alguns casos és alfabetitzada i en altres no, encara complica més el panorama. Cal pensar aleshores que el problema rau en la font, la qual mostra uns resultats no gens reals. Altrament no s'explica que hi haja una pujada dels adults alfabetitzats quan la població escolar tendeix a baixar. Les iniciatives alfabetitzadores per a adults encara no estan suficientment desenvolupades com per a provocar aquesta diferenciació. Amb tot és fonamental assenyalar el canvi espectacular que ja es palés clarament en els anys 30, quan l'escolarització va en augment i fa pujar la taxa general de la població alfabetitzada. Si descomptem la població que en aquests moments està escolaritzant-se, sense dubte rebríem una forta sorpresa, ja que la població adulta es manté en un alt grau d'analfabetisme. Aquest grau es mantindrà, i molt més després de la Guerra Civil, cosa que obligarà el règim dictatorial a prendre mesures excepcionals contra un fet tan excepcional.

Observem el següent quadre sobre les dades d'escolarització que ens proporciona el cens. (LL. representa els fills de pares llauradors i NT. els fills de pares l'ofici dels quals no té res a veure amb el treball directe de la terra. Hem inclòs en aquest grup els propietaris de terres, per separar-los del proletariat agrícola.)

QUADRE II

Escolaritzats segons els censos de població
(tan sols s'ha tingut en compte els xiquets de més de 6 anys.)

	HOMES				DONES				TOTALS
	Alfabet.		Analfab.		Alfabet.		Analfabet.		
	LL.	NT.	LL.	NT.	LL.	NT.	LL.	NT.	
1887	15	50	241	74	1	4	52	26-	463
1900	15	28	56	14	1	5	4	6-	125
1910	11	17	13	8	5	3	14	10-	81
1920	142	113	263	46	102	65	210	39-	980

El primer punt que hauria de captar la nostra atenció és el fet que escolarització no és sinònim d'alfabetització. De la totalitat de xiquets estudiants recollits en el cens, ben esquifida cal dir, una mínima part és considerada com a alfabetitzada. Observem com gran quantitat de xiquets/etes fills de llauradors sobretot, i en menor mesura els fills de pares treballadors en el secundari i terciari, no han assolit els coneixements bàsics de l'escola, tot i que es produeix una tendència a la seua reducció. D'altra banda ens crida l'atenció com, en compte d'experimentar-se una progressió en el nombre d'escolaritzats, es produeix una regressió fins l'any 1920. ¿Com podia donar-se la circumstància d'aquest nombre tan migrat

d'escolars, quan la infraestructura anava cada vegada en augment i la preocupació per desenvolupar l'educació quedava cada vegada més palesa? Sembla correcte pensar que el cens no té validesa en l'aportació a l'estudi de la població escolar, almenys pel que fa als números globals. Els anys 1900 i 1910, en especial el segon, amb 81 escolaritzats front als 510 del cens escolar, indueix a error front al que és la realitat. Si hem de ser sincers, ni tan sols el cens escolar resulta satisfactori per tal de veure en xifres globals l'evolució de l'escolaritat:

QUADRE III

Anys	1910-11	1924-25	1929-3
Alumnes	510	367	631

Font: A.M.A.c.313.nº2.Cens escolar

Un comentari a aquest quadre es fa imprescindible per tal de no caure en errònies interpretacions. Les xifres totals mostren una tendència al clar increment de la població escolaritzada, amb el desenvolupament d'escoles noves. Tanmateix no deixa de resultar contradictori que el número d'alumnes siga molt menys que el de 1910. La font d'on s'ha extret el cens escolar de 1910 és un certificat per tal de poder demostrar a la Junta d'Instrucció provincial la necessitat de crear unes escoles graduades. Podem pensar en la tendència a fer els nombres més gruixuts i agafar per referència els moments de màxima aflluència de xiquets a l'escola. D'altra banda les dades per a la dècada dels vint pertanyen a censos escolars elaborats els mesos d'octubre i novembre, en els quals es reduïa bastant l'aflluència dels alumnes a classe. De fet en aquests mesos tenim llistes d'assistència que ho corroboren. Dels 51 xiquets matriculats en la classe d'Higini Martínez, 29 faltaren tots o algun dia de la darrera setmana d'octubre. També podem palesar la tendència a la reducció d'alumnes per escola.

El fons de tota la qüestió cal cercar-lo en l'enorme absentisme a què ja hem fet referència anteriorment. Un rebuig general a l'escola per part de les classes populars, sobretot jornaleres, motivat per la imatge errònia de l'escola i per la necessitat de mà d'obra barata que suposen els fills, ha provocat el reduïdíssim índex d'alfabetització aconseguit amb els fills de llauradors, tant xiquets com xiquetes. Podem trobar casos de xiquets amb 13 anys que assisteixen a l'escola, però no estan alfabetitzats. Açò mostra, com ja déiem, que l'absentisme serà un mal que tardarà a mitigar-se. En les dones sembla que el problema s'agreuja encara més, i és que les xiquetes com les dones participaven amplament en les tasques del camp o bé en els magatzems de conserves. Tampoc no comptaven els fills dels professionals del secundari i terciari amb un bon grau d'alfabetització. També havien de patir el treball en l'empresa paterna. Tanmateix ja es pot observar com a partir de 1900 el nombre dels xiquets alfabetitzats amb aquests pares supera els que presenten el grau d'analfabetisme.

Cal tindre present que aquestes circumstàncies desconcertarien els funcionaris que confeccionaven el cens de la població, ja que per norma general no se sabia com considerar la població entre 6 i 12 anys. En gran quantitat de casos es recorre al terme «labores», i es produeix d'aquesta manera una assimilació a la situació laboral de la dona, que malgrat no tindre un ofici definit treballa a casa, al camp o als magatzems de conserva; treballs tots de caire temporal. Els xiquets faltaven tant a l'escola que no podien considerar-los com a escolars exclusivament. Sols eren considerats com a escolars, i així apareixen en el cens, els xiquets els pares dels quals asseguren un manteniment familiar que fa innecessari el treball de l'infant. És el cas dels propietaris, comerciants, menestrals, mestres, advocats... aquells que podríem considerar com petita burgesia, i gent que per la natura del seu ofici necessita una instrucció. Gent que el seu status social li ha permés conèixer quin és el valor de l'alfabetització.

La tendència és clara cap a una major difusió de l'escolarització per als dos sexes. Els censos estudiats mostren com es preferia sempre alfabetitzar els xiquets primer que les xiquetes. Això s'observa clarament quan en famílies de molts fills són sempre els xiquets, i no pas les xiquetes, les que es dediquen a «labores», els que acudeixen a l'escola. En 1930 s'observa una pujada encara més forta del nombre de xiquetes que assisteixen a l'escola. Val a dir que les escoles per a xiquetes exclusivament ja existien a Algemesí a la fi del segle passat, i que en aquestes escoles predominava l'assistència femenina per damunt de la masculina (220 xiquetes front a 56 xiquets). Això és fàcilment explicable perquè els xiquets entrarien molt prompte en el món del treball. També cal dir que quan mirem en edats superiors descobrim que les xiquetes abandonen abans l'escola.³ No sembla, doncs, haver-hi un efecte discriminador de la dona. També cal tindre en compte que la població de dones està sempre per sota de la dels homes, cosa que fa haver de matisar els percentatges.

Cal dir que els xiquets que en 1887, 1900 i 1910 assistien a l'escola eren els fills d'aquells que es podien permetre el luxe de prescindir de la ma d'obra que li suposava el fill o bé eren prou cultes per a entreveure la importància d'educar els fills en l'escola. Així els fills de propietaris, advocats, ferrers, barbers, fusters... eren els que assistien a l'escola, en part perquè podien i en part perquè era necessari per a la pràctica del seu ofici. En 1920 les coses canvien i ja trobem entre les files dels escolars tota mena de xiquets, i sobretot fills de llauradors, als que encara costarà d'entendre què significa de veritat alfabetitzar els seus fills. Serà molt freqüent trobar en els censos xiquets que van a l'escola i que tenen pares analfabets.

Amb tot és important assenyalar que també existia ja la preocupació per l'educació dels adults i així en 1903 existien 193 adults que assistien a l'escola.⁴

3. VIDAL BONASTRE, A. I., FERRER PÉREZ, V. (1986), p. 183.

4. A.D.V. E.9.2.1. 64.

2. EXPANSIÓ ECONÒMICA I MODERNITZACIÓ SOCIAL

Ja hem dit que l'escolarització va estretament lligada al desenvolupament de l'alfabetització en el nostre model. Ens cal ara, doncs, apropar-nos a l'àmbit en el qual ens movem, caracteritzar la societat algemesinca del moment per entendre el retard de l'escolarització fins al «boom» dels anys 20.

La vila d'Algemesí, a l'igual que la majoria de la societat rural valenciana, es trobava a les darreries del segle *xx* i els inicis del *xx* en unes condicions deficientes a molts nivells. Entre els trets definitoris de la fesomia del poble podríem remarcar: escassos serveis higiènics i sanitaris; habitatges poc o mal airejats, sempre insuficients quant a espai, sense serveis higiènics; és freqüent la presència de pous negres mal construïts, que permeten l'aparició de filtracions en pous d'aigua potable; deficiències en el subministrament d'aigua potable; la pràctica inexistència d'una adequada xarxa d'eliminació dels detritus.⁵ La situació en matèria de salut era molt precària. Existia un antic hospital i dos metges, que amb prou feines podien fer front a les exigències del poble. Encara a finals del segle *xix* es visqueren fortes epidèmies de còlera, acompanyades per altres brots de pallola i pigota. A aquestes situacions s'afegia el mal moment per què passava l'economia municipal. Aquestes conjuntures colpien sempre els jornalers amb major virulència. En un àmbit com l'esmentat difícilment podia crear-se un clima favorable per a la tasca alfabetitzadora. Calia un canvi en el context, una millora en les condicions de vida. Solament des d'una modernització es podia arribar a crear un interès per l'alfabetització.

El primer pas d'aquesta modernització vingué donat pel creixement econòmic que va experimentar el municipi. Cal veure en l'expansió del regadiu l'element bàsic de transformació, ja que va permetre augmentar la producció i la productivitat d'una agricultura adreçada des de bell antuvi al mercat.⁶ El taronger adquiriria, durant l'època que estudiem, una difusió sense precedents, arraconant antics conreus com l'arròs i el cacahuet. El sector va repercutir en la resta de l'economia per mitjà de la comanda d'inputs no agraris, i en segon lloc constituint en les comarques en què es desenvolupa un bon mercat per a la manufactura de béns de consum.⁷ Prompte s'hagué de pagar el preu d'aquesta especialització amb les greus crisis d'inicis de segle que patiren les comarques taronjaires, provocades pel sotragueig del mercat. Això va dur els jornalers a una precària situació, ja

5. El metge Benet Ballester (1958) pp. 11-12, feia el següent comentari sobre els carrers de l'any 1879: «Las que pertenecen a la parte antigua de la población todas son estrechas, tortuosas y con malas condiciones higiénicas. Con aceras estrechas, en muchos puntos descarnadas y desiguales, es peligroso el tránsito por ellas en días lluviosos, y en todas partes incómodas por la falta de canales, cayendo por completo libremente las aguas por los aleros de los tejados sobre el pobre transeunte.

6. En 1876 la superfície irrigada era de 1.923 Ha i en 1920 havia passat a 3.562 Ha. CASTELL LLACER, V. (1971), pp. 31-32.

7. SOLER, V. (1990), p. 233.

que aquests, més que ningú, havien de patir els daltabaixos del mercat, i així hagueren de manifestar contínuament el seu descontent. Aquests inicis de segle foren molt durs per al municipi sobretot mentre va durar el conflicte mundial. Aquest camperolat proletari no tindrà accés definitiu a la terra fins després de la Guerra Civil. Tanmateix, l'esmicolament de la propietat obligaria a llogar-se. Diguem-ne com a resum que el capitalisme obria les seues urpes al camp, on l'enriquiment d'una petita burgesia local anava en detriment de la majoria del camperolat, cada vegada més abocat a vendre el seu treball. No obstant això l'agricultura comercial anava en expansió i aviat se'n veurién els resultats.

Paral·lelament al desenvolupament econòmic hem de remarcardiferents signes de modernització com ara un ambient de progressiu «comfort», amb l'empedrat i enllumenat de carrers, introducció de la calefacció i les cambres de bany. L'urbanisme es desenvolupa amb intensitat, i s'hi solventaren els principals problemes.⁸ Tot al llarg del segle XIX van apareixent un seguit de normes per tal de millorar la situació sanitària.⁹ Aquestes no es faran realitat fins l'arribada del segle XX.

Al factor econòmic es van afegir les pervivències mentals al camp. Els importants canvis mentals que s'estaven donant a la ciutat en la concepció de la família i el xiquet tardaren en tindre repercussions en el camp. Aquest va romandre tancat als influïxos externs. En l'àmbit rural-agrícola l'escola va ser considerada com un luxe innecessari. Si sembla que a la ciutat la família ja ha deixat de desenvolupar la vida en públic, i educar els fills és cosa dels pares, al camp romanen les solidaritats veïnals, i gran part de la vida diària es fa al carrer. La societat constituïa així el seu element de troquelatge, integrant-se el xiquet dins el món adult des de petit. És important assenyalar que les condicions de la vida en el marc rural condicionaren l'especificitat d'una vida familiar, sotmesa encara a unes estructures precapitalistes que fan de la família un equip productiu escassament diferenciat. La dedicació intensiva per part dels homes a les tasques agrícoles i la simultaneïtat d'aquestes tasques amb les domèstiques per part de les dones, produirà un trencament de la cèl·lula familiar que posarà primer els aspectes de subsistència per damunt dels simples patrons relacionals i educatius, sotmetent així l'individu a la influència formativa de l'ambient que el rodeja i sumergint-lo en un context social pràcticament tancat.¹⁰

Tota la problemàtica esmentada no va fer més que anar endetriment de l'escola, i per tant de l'alfabetització. Als problemes econòmics dels usuaris de l'escola s'afegien els dels municipi, amb una economia trontollant que devia su-

8. Així ho mostren els nombrosos expedients d'obres: 1898, construcció del mercat municipal; 1904, construcció de la Casa Consistorial; 1916, obres de clavegueram i adoquinat de carrers.

9. S'insisteix en la necessitat de netejar corrals, sumiders, pous negres i letrines, com a focus infecciosos més importants. També s'emblanquinen parets, es normalitza l'ús del ramat. Finalment es desenvolupen inspeccions sanitàries sobre tots els productes.

10. CIEZA GARCÍA, J. (1986), pp.

portar oneroses càrregues.¹¹ En aquesta situació el municipi s'escapolia de qualsevol responsabilitat i feia el que podia per cobrir mínimament les obligacions en matèria educativa.¹² L'escola havia de patir unes lamentables condicions materials. Es compartien edificis poc adients per a la pedagogia (antiga caserna de la guàrdia civil, hospital, antic magatzem de taronja). Si en 1873 la Junta d'Instrucció pública local jutjava com a bones les condicions de les seues escoles, en 1892, i producte del creixement dels alumnes, la junta es queixava de la manca d'espai. I és que els inicis de segle foren d'un increment important d'escolars per al reduït nombre de col·legis. Així es trobaren amb aules de més de 100 alumnes, que feia impossible qualsevol avanç. Tampoc els materials pedagògics no eren abundants i assequibles.

El propi analfabetisme dels pares feia que no els preocupara en absolut la pròpia instrucció ni la dels fills, menys encara en temps de collita.¹³ L'aridesa del procés escolar tampoc no era precisament cap al·licient per tal que els alumnes assistiren joiosos a l'escola. A açò s'afegia la dificultat de la llengua. L'obligatorietat d'utilitzar la llengua «oficial», el castellà, constituïa un greu entrebanc per als xiquets, ja que solament entenien el valencià.¹⁴

Seria injust i incorrecte, per la nostra banda, no feralmenys un comentari a algunes alternatives alfabetitzadores separades del model oficial. La petita burgesia local era conscient del greu problema de l'analfabetisme. Qualsevol instància civil o eclesiàstica n'era conscient. Va ser en aquest sentit i amb caire filantròpic que sorgiren algunes fundacions benèfiques orientades a contribuir al desenvolupament de l'alfabetització.¹⁵ Amb la fundació Josepa Ahuir Miquel entraren els Germans Maristes. Aquest fet va ser fonamental per la gran empenta que donaren a l'educació, juntament amb les altres dues ordes religioses que ja es trobaven a la vila (Escolapis i monges de Santa Anna), i reclutaren gran nombre d'alumnes. D'altra banda cal remarcar la tasca que desenvolupà en aquest sentit l'incipient moviment obrerista, sobretot el catòlic, amb gran influència a Algemesí. Aquest partia del convenciment que el proletariat havia de trobar la seua emancipació en la cultura. El Sindicat Obrer Catòlic tingué ben present la formació mínima dels seues components, això sí, sense descurar la religiosa. En resum hem de dir que

11. Algemesí contribuïa amb el 35'68 % del seu pressupost a cobrir el dèficit del pressupost provincial. MAYORDOMO, A. (1988), p. 87.

12. El 13 de gener de 1911, els mestres Cristòfol Gascó i Plàcid Jalon demanen traslladar-se a València, amb la finalitat de denunciar ocultacions en el cens. L'alcalde estava declarant 9.000 habitants, quan en realitat n'eren més. D'haver declarat la veritat s'hagueren hagut de construir més escoles, quan el que el municipi volia era reduir-les. A.D.V.E.9.3.2.c.60. Expedients generals.

13. L'escola primària es tenia en molt baix concepte. Considerada com a lloc de reclusió i turment dels escolars, utilitzat com amenaça quan els xiquets fan alguna cosa malament i on els pares no volen que romanguen quan puguen guanyar-se un jornal. Aquesta era CANDEL, M. (1983), pp. 899-900.

14. Així ho assenyala Joaquina Amorós en 1927. A.M.A. Instrucció pública. c. 541. n° 3.

15. Sobre aquestes fundacions he tractat en el treball inèdit: «Pobresa i assistència en Algemesí (1865-1930).

aquestes iniciatives no actuaven sinó com a difusores ideològiques entre els sectors obrers i camperols. Aquesta formació ideològica resultava impossible sense uns mínims culturals.¹⁶

3. DIFUSIÓ DE L'ALFABETITZACIÓ ENTRE LES CLASSES SOCIALS

Arribats a aquest punt és necessari parlar de funcionalitat o disfuncionalitat que les habilitats de llegir i escriure suposen per a un individu. Aquests dos conceptes són coses subjectivament sentides per cada individu o grup social concret i la seua evidència és l'ús o desús que es fa d'alguna o de les dues habilitats. Per aclarir-nos millor cal parlar de funcionalitat interna i externa:¹⁷ en la primera l'impuls d'alfabetitzar-se respon a una necessitat autogenerada i sentida com a pròpia per part dels seus usuaris. Respecte a la funcionalitat externa, cal definir-la com aquella que suposa que l'impuls o pressió per a l'alfabetització i escolarització s'origina en l'exterior dels individus o grups que ha afectat. Les necessitats o utilitats que poden moure a l'alfabetització són: de caràcter econòmic-professional, de prestigi o recerca d'un status i un altra de tipus ideològic.¹⁸

QUADRE IV

Activitats de les persones alfabetitzades

Anys	Treball en secundari-terciari	Treball en sector primari	Propietaris	Dones sense ofici descrit	Estud.
1887	26'9%	30'6%	6'9%	28%	8%
1900	33'4%	26'3%	3'9%	32'3%	4'4%
1910	28'2%	31'2%	0'4%	37'5%	2'4%
1920	20'3%	32'7%	0'9%	37'3%	12'3%

L'alfabetització ha estat sempre un tret de diferenciació social, que l'elit social ha intentat mantenir perquè el seu status social ho ha fet necessari. Això els ha fet demandants d'una major instrucció. La pràctica totalitat dels propietaris que apareixen esmentats en els censos són persones alfabetitzades. Són aquells

16. HERNÁNDEZ DÍAZ, J. M. (1992), pp. 81-82.

17. VIÑAO FRAGO, A. (1985), pp. 180-183.

18. FURET, F. - OZOUF, J. (1977), p. 176: «La seule variable que apparaisse costamment en corrélation avec la capacité à signes est celle de la structure socioprofessionnelle».

que es poden permetre tindre major quantitat de fills a l'escola i algun, fins i tot, estudiant una carrera universitària. Tanmateix, el fet que de vegades apareguen propietaris sense alfabetitzar dóna clares pistes sobre l'escassetat de la població alfabetitzada. El que ocorre és que cada vegada apareixen menys propietaris¹⁹ i augmenta per contra la població d'assalariats palesada com la professió més corrent. En avant aquests propietaris, segurs alfabetitzats, redueixen per tant l'opció a un major índex d'alfabetisme. Siga com siga la població de propietaris era molt minsa i per tant no constitueixen un grup important, per contra del que havia esdevingut en les etapes pretèrites. Podem manifestar una clara tendència, per banda dels grups dedicats a feines no agrícoles, a alfabetitzar-se, molt abans del que pogueren fer-ho els camperols, fruit açò de les necessitats de les seues tasques. Una major racionalització de les activitats, orientades envers un guany superior, durien a emprar els compters i llistats, amb la consegüent alfabetització. El que és clar és que aquests grups sempre estigueren ubicats, majoritàriament, a la mateixa zona, fruit açò de les circumstàncies físico-estratègiques que presentava el poble. I açò podria ser un dels factors que contribuirien a la seua millor alfabetització.

Respecte a la funcionalitat externa direm que sol ser conseqüència d'una pressió ideològico-proselitista o d'una acció de control social efectuada habitualment amb el recolzament eclesiàstic i públic, i es tradueix en disposicions, informes, campanyes, accions... i tota una literatura de recolzament a les excel·lències de l'alfabetització i l'escola. Aquesta seria bàsicament la circumstància que afectaria la majoria de la població algemesinenca. El grup que presenta un major nombre d'alfabetitzats és el dels camperols. Però cal tindre en compte que, en una societat on la pràctica totalitat dels habitants es dediquen a les tasques relacionades amb el camp (75%) el nombre d'alfabetitzats resulta ínfim, tal i com mostra el quadre IV, si el comparem amb el nombre d'alfabetitzats que pertanyen a grups socials que no viuen, almenys exclusivament, del treball agropequari.²⁰ Efectivament crida l'atenció l'equiparació d'aquests dos sectors econòmics als anys 1887-1900, mentre que en 1910 el grup dels no llauradors passa a ser hegemònic. Solament en 1920, i fruit d'un increment de l'alfabetització entre la classe jornalera, el sector agrari passa a superar amplament, en nombre, que no en proporcions, els altres grups.²¹

Aturem-nos a reflexionar sobre les conclusions que d'aquest punt podem extraure. Intentem respondre a la pregunta sobre el perquè de l'alfabetització i

19. Quan em referisc a propietaris parle dels que exclusivament viuen de la propietat i no treballen les seues terres.

20. A aquest grup pertanyen tots aquells que es dediquen a professions relacionades amb activitats del sector secundari i terciari: taverners, moliners, barbers... artesanes: ferrers, fusters... administratives i intel·lectuals.

21. Furet i Ozouf afirmen, per a la França rural del XVIII, que: «...qui apprend massivement à lire et à écrire au XVIII siècle, c'est celle de la classe moyenne et moyenne-inférieure des campagnes, les paysans-exploitants, les petits marchands, les artisans». Aquest fet palesa el gran retard amb que es difongué l'alfabetització al nostre país.

l'escolarització, almenys pel que fa al darrer grup estudiat. Si la imposició ve des de fora i per tant aquest grup no sent la necessitat com a pròpia, ¿quines motivacions poden induir l'estat, que és la instància que en definitiva mou els fils de l'educació, per a voler aconseguir l'alfabetització? L'Antic Règim es caracteritza pel fet que les competències en l'alfabetització lletrada s'adscriuen sols a determinats sectors de la societat: sols han d'aprendre en el poble aquells l'ofici dels quals ho requerisca. Prompte aparegueren els que defensaren la democratització de l'ensenyament. Les conjuntures de recessió i impuls de l'alfabetització caracteritzen el segle XIX, fins que en el període 1860-1900 canvia considerablement el panorama, s'elimina la situació de semialfabetització i s'obren noves formes d'educació.²² L'educació de les masses representa per a la burgesia de les darreries del segle XIX un dilema entre el temor i l'esperança. En cap moment no va passar pel cap de la burgesia una educació orientada cap a la sociabilitat de l'individu, entesa en el sentit que l'adquisició de coneixements, habilitats i orientacions que permeten a l'individu participar com a membre efectiu d'un grup i d'una societat. El que realment estimulaven era una forma d'integració o adaptació generadora de comportaments conservadors de l'estructura social.²³ És obvi que l'analfabet resultava un element ideal per al manteniment del sistema canovista de la Restauració. No va ser fins a l'arribada del regeneracionisme que es va denunciar amb contundència l'analfabetisme, com a determinant dels mals del país. Tanmateix els resultats foren igualment nefastos ja que els únics que se'n beneficiaren foren els fills de la burgesia adinerada que va millorar els estudis mitjans i universitaris, mentre continuava la primària amb els mals ja coneguts per haver-se abandonat a les hisendes municipals. L'esforç intel·lectual s'havia fet i les actituds anaven cada vegada més encaminades a solventar el problema. Els resultats s'anaven a reflectir a partir de 1920. L'adveniment de la dictadura de Primo, amb un impuls important de l'escola, no va a ser més que la confirmació de l'educació com a canal per a la transmissió de valors que interessin a l'estat i no al poble per al qual no es dibuixen solucions reals. Una vegada més, la pedagogia es converteix en política al servei de l'estat.²⁴

Un punt en el qual cal parar atenció és en la gran diferència que hi ha entre el nombre d'homes i dones alfabetitzats. Açò sense dubte és fruit de la imatge i el paper de la dona en la societat. Si la dona ha de treballar en la llar i a més participar en certes tasques agrícoles, especialment en la recol·lecció, ben poc temps li ha de quedar per a posar a la pràctica allò que va aprendre a l'escola. Les dones que van a l'escola superen amplament els homes en edat escolar, almenys durant el segle XIX.²⁵ Els homes van prompte a treballar, però en les dones es produeix un analfabetisme de retorn per manca d'ús del que han après a l'escola i que provoca les diferències entre sexes. Mentre que en 1887 el 19'2% dels homes estava

22. ESCOLANO BENITO, A. (1992), pp. 14-21.

23. MAYORDOMO, A. (1988), p. 208-211.

24. LÓPEZ MARTÍN, R. (1990), p. 39.

25. GUEREÑA, J. L. (1989), p. 208.

alfabetitzat, tan sols el 6'9% de les dones ho estava. En 1910 les proporcions, tot i encara afavorir els homes, havia disminuït i així el 16'3% dels homes era alfabet, mentre que en les dones n'era el 10'4%. Les diferències tendiren, doncs, a anar minvant. Val a dir, com a dada significativa, que en 1930 comencen a aparèixer diversos casos en què a la dona se li atribueix un ofici, generalment dependenta o modista, cosa que tret de la mestra, les monges i les propietàries, no s'havia fet fins aquells moments. La dona estava entrant cada vegada més en la participació d'una vida social que fins aquells moments se li havia negat. També demandava la formació que li corresponia.

4. DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DE LA POBLACIÓ ALFABETITZADA

Cal remarcar la importància de la concentració de la població com a element afavoridor de l'alfabetització.²⁶ A mesura que ens allunyem del centre del poble hi ha una població cada vegada menys alfabetitzada.²⁷ Observant els quadres V, VI, VII i VIII hom es pot adonar com ha estat el nucli primigeni del poble, des dels orígens i al llarg del període estudiat, el que ha aglutinat una majoria acla-paradora de població alfabetitzada. En 1887 els carrers Muntanya, plaça Major, València, Molí i Nou reunien el 50'5% de la població alfabetitzada. A mesura que el poble va anar creixent aquests carrers anaren perdent pes específic encara que continuaven aixoplugant el 28'7% de la població alfabetitzada en 1910. La concentració o dispersió està estretament lligada al caràcter socio-professional de la població. El llaurador sempre ha tendit a no allunyar-se excessivament de les seues explotacions, ja que un llarg desplaçament significa una pèrdua de temps innecessària si es viu a prop de l'explotació. Però no hi ha dubte que aquest allunyament camperol en poc afavorirà la difusió de l'alfabetització. Tampoc no hem de sobrevalorar aquest fenomen, ja que el poble és menut i les distàncies a l'horta són igualment reduïdes. Cal pensar que els principals afectats serien els habitants de cases de camp disseminades pel terme. Per contra els comerços i tallers sempre s'ubiquen en el centre urbà i les rodalies. L'aprofundiment en l'extracció social dels habitants del carrer València ens mostra que els tallers tendeixen a ubicar-se en la meitat del carrer més propera al centre urbà, mentre que els llauradors habiten en la meitat posterior. El prestigi social també ha motivat que els propietaris tingueren una tendència a habitar el mateix carrer. Viure al carrer Muntanya ha estat, i continua estant, un signe de prestigi. Els quadres ens donen una clara mostra del fet, ja que és en aquest carrer on es troben sempre el major nombre de propietaris.

26. Segons Furet-Ozouf l'educació és favorable en grups concentrats de poblament perquè: «la sociabilité y est plus facile, la communication entre les habitants meilleure, donc l'effet de contamination culturelle plus rapide; enfin, la distance à parcourir jusqu'à l'école, pur les enfants, est moins longue». FURET, F. - OZOUF, J. (1977), p. 184.

27. Coincidim plenament amb les conclusions de VIDAL BONASTRES, A. - FERRER PÉREZ, V. (1986), pp. 184-186.

carrer va ser més tardanament substituït pel carrer Molí, arran de la construcció de l'església nova, que en taponar el camí reial obligava a la construcció d'un carrer que la vorejara. De la plaça eixia un altre carrer que duia al camí cap a la muntanya. Doncs bé, el valor econòmic d'aquests carrers es va adreçar clarament cap a l'hostalatge. Els dos hostals que hi havia a Algemesí es trobaven en la cantonada de la plaça amb el carrer Muntanya i l'altre en el carrer València. De la mateixa manera s'observa que les cases dels ferrers, traginers, fusters i altres oficis s'ubiquen, curiosament, en aquests carrers, just de la mateixa manera que ens mostren els censos estudiats.²⁹ La Plaça Major és, per damunt de tots, el centre on la vida quotidiana entra en ebullició i de fet és en aquesta on es localitza amb major força el comerç. Cal observar com la població que es dedicava a aquestes activitats preferentment supera d'una manera ampla la població agrícola. El cas del carrer Berca fou diferent, sobretot perquè quan el camí es va desviar cap al carrer Molí. El primer va perdre el seu predomini econòmic, encara que com es pot observar, en 1887 la població dedicada a activitats no lligades a l'agricultura resulta bastant abundant.

Però Algemesí ha estat un poble que ha rebut molta migració; d'ací el creixement espectacular que ha anat experimentant, sobretot al llarg d'aquest segle. Amb les primeres migracions importants el poble va créixer i els carrers que envoltaven el nucli principal anaren fent-se cada vegada més nombrosos, sense que això alterara el caràcter comercial i artesà de la zona més cèntrica del poble. El primer creixement espectacular es dona al segle XVIII, una vegada passada la crisi de la guerra, cap a la zona est del municipi. Es tracta fonamentalment dels carrers que porten noms religiosos. Les ampliacions posteriors cap als altres sectors es feren als inicis del segle XX. Aquest augment va abocar cada vegada més cap a la ruralització de la població dedicada majoritàriament al conreu de la terra.

Hi ha un altre factor que faria possible, sens dubte, el manteniment de les activitats en els llocs esmentats, açò és, la tradició clarament familiar que posseeixen els oficis del sector secundari i terciari. La transmissió de pares a fills la trobem clarament documentada en els censos. Hi ha fins i tot exemples de cinc fills que treballen en el taller del pare. Tal vegada fóra possible pensar que l'ensenyament de l'ofici anara acompanyat d'unes mínimes nocions de lectura i d'escriptura que permeteren un cert grau d'alfabetització.

29. Com va dir Joan Segura de Lago: «Algemesí era un poble d'hostals i ferrers. El gual del riu d'Algemesí, sovint interrompia la carretera o camí reial de València a Alzira. Molta gent havia per necessitat fer nit a Algemesí, perquè Alzira, vila enmurallada, tancava les portes al toc d'avemaria. El ferrer abarcava dues modalitats, la de menescal-veterinari i la de manyà, que tenia al seu càrrec fer panys, claus, reixes i altres peces fines. Per aquells motius fou abundosa la professió». SEGURA DE LAGO, J. (1975).

5. CONCLUSIONS

Els darrers anys del segle XIX i la primera dècada del segle XX vénen marcats en la vila d'Algemesí per l'estabilització de les xifres que marquen la difusió de l'alfabetització. La població alfabetitzada ha augmentat lentament, fruit dels nombrosos problemes que ha tingut el desenvolupament de l'escolaritat, a la qual va estretament lligada. Son les classes treballadores en els sectors secundari i terciari, tot i ser minoritàries, les que han donat una major prioritat a la formació dels seus fills, com a conseqüència del seu ofici o lloc en la societat. La prova ens la proporcionen les dades del cens de població, al qual hem sotmés a crítica indicant les nostres reserves a la validesa d'algunes de les dades. Aquest fa palés que l'afluència irregular a l'escola no significa arribar a un grau mínim d'alfabetització, i que a més a més aquest es va deteriorant en el temps. La classe llauradora, i sobretot la jornalera, no va permetre, fins ben entrat el segle XX, que els seus fills pogueren acudir a l'escola amb assiduitat. D'altra banda cal destacar la concetració en el nucli més antic del casc urbà de la major part de la població alfabetitzada, fruit de l'ubicació en aquesta zona de la majoria dels treballadors dels sectors secundari i terciari.

La població augmentà a grans pasos, passant de 7.460 habitants en 1887 als 11877 de 1910, cosa que fa poc perceptible el lleuger increment de l'alfabetització. L'acceleració comença a experimentar-se en la segona dècada i arriba l'any 1920 a unes xifres considerables en el desenvolupament de l'alfabetització (30'9%), fruit d'un creixement més lent de la població i un major desenvolupament de l'escola, amb un creixement quantitatiu i qualitatiu que la fa estar molt més provista de recursos que abans. A partir d'aquest any les xifres d'escolaritat, i en conseqüència de l'alfabetització, es disparen, com ho mostra un mínim d'indagació en el cens de 1930.

BIBLIOGRAFIA

- BALLESTER BROGETA, B.: «Historia de la villa de Algemesí en laprovincia de Valencia». Algemesí, 1958.
- CASTELL LLACER, V.: «El paisaje agrario de Algemesí». València, 1977.
- CIEZA GARCÍA, J.: «Mentalidad y educación en España durante el primer tercio del siglo XX», Historia de la Educación, 5, Salamanca, 1986. pp. 299-336.
- DOMINGO, J. A.: «Assaig de toponímia urbana». Butlletí municipal BERCA, nº 7, pp. 6-9, 1982; 30, pp. 14-15, 1984; 22, pp. 26-29, 1985.
- ESCOLANO BENITO, A.: «Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización», Escolano Benito (Dir.) Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1992. pp. 13-44.
- FURET, F. - OZOUF, J.: Lire et écrire. L'alphabétisation des français de Calvin a Jules Ferry. París. 1977.
- GUEREÑA, J. L.: «Analfabetismo y alfabetización en España (1835-1860)», Revista de Educación, 288 (1989) pp. 185-236.

- HERNÁNDEZ DÍAZ, J. M.: «Alfabetización y sociedad en la revolución liberal española», Escolano Benito (dir.) Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización, Fundación German Sánchez Ruipérez, 1992. pp. 69-89.
- LÓPEZ MARTÍN, R.: La escuela pública valenciana en la dictadura de Primo de Rivera. Departamento de Educación comparada e historia de la educación, Valencia, 1990.
- MAYORDOMO, A.: La escuela pública valenciana en el siglo XIX. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, 1988.
- MAYORDOMO, A. - BORRÁS CANDEL, M.: «La asistencia a las escuelas en la provincia de Valencia. Estudio aproximativo a través de las memorias del magisterio (1908-1912), Escolarización y sociedad en la España contemporánea (1808-1970), València, Departamento de Educación comparada e Historia de la Educación, 1983. pp. 895-906.
- SEGURA DE LAGO, J.: Llinatges d'un poble valencià: Algemesí. València, 1975.
- SOLER, V.: «L'economia valenciana dins el model «nacionalista» espanyol», Història del País Valencià (Ed. 62), Barcelona, 1989.
- VIDAL BONASTRE, A. I. - FERRER PÉREZ, V.: «Analfabetisme i ensenyament a Carcaixent en l'any 1915". L'escenari històric del Xúquer. Actes de la IV assemblea d'història de la Ribera, L'alcúdia, 1986, pp. 183-195.
- VIÑAO FRAGO, A.: «Del analfabetismo a la alfabetización. Análisis de una mutación antropológica e historiográfica», Historia de la Educación, 2 i 3, Salamanca, 1985-86, pp. 151-190, 209-226.

QUADRE V

Any 1887

Carrers	Sector secundari i terciari	Sector primari	Propietaris	Estudiants	Dones
Muntanya	36	25	9	20/3	46
Estació	2				
Progrés		2			
Nou	17	34	5	7	22
Bosch	3	4		2	
Fusters		4			
Cup	3				
Riu	1		1		
Molinet					1
Anades					1
Molí	22	21	6	3	19
Parra	5		1	2	1
Plaça Major	21	7	1	10	15
Sant Diego	10	8	5	2	12
Forn de Barberà	1	11	1		7
Capella	6	4	3	2	6
Sant Joan	3	6		1	2
Berca	18	12		5/1	9
Sant Tomàs	1	4	1		3
Sant Cristòfol		1	2		5
Sant Benet		6			3
Sant Miquel		10			3
Séquia		2			1
Rafol	2	9	3		7
Desemparats	1	3	1		1
Plaça del Carbó	10	2		3	5
Doñanes	7	10	6	1	11
Carpi	4	7		1	2
Les creus	2				2
Santa Bàrbara	1	11	4		6
Verge de la Salut		2			
Baldoví	1	3	1		1
Abadia	1				1
Sant Sebastià	1				2
Verge dels Dolors	9	7		2	13
Albalat	2	2			1
Monts	1	3			3
Cerverons		4			1
València	30	18	6	5/1	29
Victòria	3	9			1
Grups disseminats	9	14	4		1
TOTALS	233	265	60	65	243

QUADRE VI

Any 1910

Carrers	Sector secundari i terciari	Sector primari	Propietaris	Estudiants	
				H/D	Dones
Llibertat	10	5		3	5
Lepanto	3	2			
Cervantes	6	14			11
Lope de Vega	6	4			6
Colon	9	2			6
Plaça del Mercat	11	1			6
Goya	5				
Cisneros	3				
Jovellanos	3	1			1
Muntanya	78	50	5	2/2	107
Campoamor	3	21			7
C. de la Barca	7	1			4
Calvari		27			27
Santa Matilde		1		1	3
Progrés	5	10		2/1	11
Sant Sebastià					1
Victòria	7	8			9
Castelar	5				6
València	39	16		4/4	33
Molí	14	2		2/1	21
Berito Ballester	1				1
Forn de Barberà	1	2			
Sant Diego	8	10			15
Plaça Major	21			2	10
Capella	10	20		1	15
Berca	4	20		1	18
Assumpció	5	3			2
Sant Francesc					
Pintor Ribera	3	7			3
Verge de la Salut	3	8			1
Albalat	14	2			10
Cerverons	4	2			2
Santa Bàrbara	2	17		1	11
Baldoví	4	5			6
Escoles	5	9			6
Pelai	1				
Sant Jaume		1			4
Bonanes	1	2			
Creus	1				3
Carpi	9			6	

cont. pàg. següent

Carrers	Sector secundari i terciari	Sector primari	Propietaris	Estudiants		Dones
				H	D	
Desemparats	4	4				5
Séquia	2					2
Sant Benet	2	13				8
Sant Miquel	2	13				3
Isabel la Catòlica						
Tres moreres	2	2				1
Rafol	4	7				3
Sant Cristofol	1	5				1
Conquesta		2				1
Sant Tomàs						
Sants de la pedra	1	7		4		8
Plaça del Carbó	8					8
Verge dels Dolors	1		1			
Cabanilles		1				
Fustersos	1	5				4
Bosch	4	8				10
Nou	28	27	1			79
Escalante	2	5				3
Pedron						
Molinet	5	1				4
Sant Josep	1					4
Cup	2	1				2
Trafalgar	1					1
Riu	12	9				10
Sant Domenech	4	15				13
Bonavista	3	15				5
Pilar	1	7				5
Sant Antoni						1
Afores	13	40				
TOTAL	415	460	7	28/8		553

QUADRE VII

Any 1920

Carrers	Sector secundari i terciari	Sector primari	Propietaris	Estudiants	
				H/D	Dones
Estació i Plaça	34	16	4	12/6	63
Capella	7	17		9/12	37
Benet Ballester	1			2/2	6
Forn de Barberà	6	4		1/3	7
Sant Diego	18	16	1		3
Molí	50	21	1		57
Nou	15	36		28/17	56
Convent	39	31	3		48
Pedrón	8	40		12/9	46
Lepanto	26	92	7	3/3	72
Quevedo					
Escalante				10/5	
Cup				2/2	
Bosch				5/4	
Fusteros				5/1	
Muntanya	71	69	10	34/28	171
Progrés	16	15		7/5	14
Calvari	16	2		3/3	16
Castelar	15	17		13/6	28
Llibertat	22	22		3/3	34
Colon	11	6		2/2	16
Lope de Vega	6	11		3	7
Plaça del Carbó	20	3		1/3	18
Tres moreres	2	3		1	
Baldoví	14	14		3/1	11
Berca	13	30		7/7	41
Sant Joan	4	13		1	14
Sant Cristofol	6	4		5/1	5
Sant Tomàs	4	13			14
Conquesta	4	5			6
Rafol	14	5		2/1	10
Isabel la Catòlica	2	7		1/1	4
Desamparats	8	6			8
Séquia		2			1
Carpi	6	4		4/1	12
Doñanes	12	14	3	2/2	19
Santa Bàrbara	26	46		21/3	43
Sant Benet	4	9		3/2	11
Creus	2	2			8
Escoles	9	25		3/1	16

cont. pàg. següent

Carrers	Sector		Propietaris	Estudiants	
	secundari i terciari	Sector primari		H / D	Dones
Rei en Jaume	7	24		11/1	14
Pelai	2	7		2/2	4
Gamieta	2	6			3
Verge dels Dolors	12	13	2	3/2	25
Sant Miquel	2	32		1/2	13
Verge de la Salut	5	16			13
Albalat	18	15			26
Abadia	1				2
Sant Sebastià	2				
Cerverons	2	10			17
Mons	5	9			5
Pintor Ribera		6			1
Miramar		1			
Murillo		5			
València	64	107	2	9/3	107
Victòria	24	14	1	1/2	20
Jovellanos	8	26			9
Goya		1			
Cabanilles	5	37			15
Campoamor		6			
Calderòn de la B.	16	12			21
Cervantes	2	25			10
Cardenal Cisneros	3	18			6
Molinet	1	10			3
Sant Josep	3	12			5
Bonavista	4	3			2
Trafalgar	3	13		1	7
Afores	28	126			58
TOTALS	730	1.174	34	444/139	1.338

QUADRE VIII

Any 1930

Carrers	Sector secundari i terciari	Sector primari	Dones	Estudiants	Propietaris
Padre Belda	45	67	99	61	10
	1887	512	habitants		
	1930	393	habitants		
	1887	88	alfabetitzats	17 %	
	1930	282	alfabetitzats	71 %	
Santa Bàrbara	34	86	67	23	6
	1887	352	habitants		
	1930	526	habitants		
	1887	24	alfabetitzats	6'8 %	
	1930	216	alfabetitzats	41 %	
Sant Miquel	6	27	39	23	1
	1887	288	habitants		
	1930	170	habitants		
	1887	13	alfabetitzats	4'5 %	
	1930	96	alfabetitzats	56'4 %	
Berca	28	35	59	33	1
	1887	258	habitants		
	1930	223	habitants		
	1887	39	alfabetitzats	15'11 %	
	1930	156	alfabetitzats	69'9 %	
Desemparats	4	9	1116		
	1887	107	habitants		
	1930	105	habitants		
	1887	6	alfabetitzats	5'6 %	
	1930	30	alfabetitzats	28'5 %	
Baldoví	19	47	27	13	1
	1887	84	habitants		
	1930	211	habitants		
	1887	7	alfabetitzats	0'12 %	
	1930	107	alfabetitzats	50'7 %	
València	1887	640	habitants		
	1930	954	habitants		
	1887	184	habitants	28'75 %	
	1930	580	habitants	60'7 %	